

HİNDU-AVRUPAİ DİLLERDEN TÜRKÇE'YE ÇEVİRİ YÖNÜNDE GELİŞTİRİLMİŞ SİSTEMATİK BİR YÖNTEM

Sedat TÖREL, Y. Lis.

GİRİŞ

Bugün sınırlı da olsa temel ve uygulama-
lı bilim alanlarında ve askeri amaçlara
yönelik mekanik çeviri, Hindu-Avrupaî diller-
arası yapılabilmektedir. Rusça-İngilizce, İn-
gilizce-Almanca veya diğer Hindu-Avrupaî
dillerde çeviri alanında kompütora dayalı pro-
jeler özellikle Amerika, Rusya ve İngiltere'de
geliştirilmektedir. Napoli'de de bu yönde ça-
lışmalar yapıldığı bilinmektedir. 1972 yılında
ziyaret ettiğim Cranfield Institute of Techno-
logy'de kompütora konuşulan doğal lisanın
başarı ile kütüphanecilik alanında uygulanmış
olduğunu müşahade ettim.

1958 yılından bu yana yürütmekte olduğum
çalışmalarla dil yapısı Hint-Avrupa dillerin-
den tamamen farklı olan ve aslında Türk-Al-
tay dil grubu gibi ayrı bir aileden olan anadil-
imiz ile özellikle İngilizce ve diğer Hindu-
Avrupaî diller arasındaki ilişkiyi, semantik
bağlantıyı ve insan aklına dayalı fakat aynı
zamanda mekanik olan bazı yöntemleri birçok
alandan denemiş bulunmaktayım. Yabancı dil-
de bilimsel ve teknik yayınlardan faydalanmak
istiyen ve çalışmalarında literatür taraması
yapanlara burada, çok kısa da olsa, Türkçe'ye
çeviri yönünde geliştirilmiş sistematik bir
yöntemi sunmakla kivanç duymaktayım.

MATERYAL VE ÖRNEKLEME

Materyalimiz Türkçe'ye çeviri için ele al-
dığımız yabancı dildeki metinlerdir. Örneğin,

(i) İngilizce

Preliminary results // indicated //
that consumption of food per animal
per day has so far been normal // in
all groups. ¹

(ii) Fransızca

Les installations offertes par le Bureau
de l'énergie atomique à des fins pacifi-

ques de Bangkok // ont été utilisées
// pour traiter des oignons // dans le
cadre de la première entreprise commer-
ciale d'irradiation des denrées // en
Thaïlande. ²

(iii) Almanca

Der Arzt der den Kranken untersucht
// sagte // dass

er nichts hatte.

er gut war.

(iv) İtalyanca

Il dottore che eseminato il malatio //
detto // che egli non ha niente.
sta molto bene.

(v) İspanyolca

El médico quien ha inspeccionado al pa-
ciente // dijo // que estabe bien.

Yukarıda görüldüğü gibi ele alınan cümle-
ler parçalanıp çeviri yöntemine göre çeviri
için hazırlanmış bulunmaktadır.

Cümleleri parçalama, başka bir deyişle çe-
viri için değerlendirmenin hangi kriterlere gö-
re yapıldığı üzerinde durmakta fayda vardır.

Burada sunulan Karma Yöntemde ³ parça-
lama, kesme veya bölme istenildiği gibi yapı-
labılır. Bununla birlikte bu işlemi yaparken ka-
sıtlı olarak sağduyudan ayrılmamak lâzım. Bir
yardımcı fiili, örneğin, ana fiilden ayırmaya ça-
lışılmamalıdır.

YÖNTEM VE TANIMLAMA

Yöntemimizi tanımlarken bunun Karma bir
Metod olduğunu söylememizin nedeni, bu
yöntemin geliştirilmiş analitik ve mekanik
yöntemlerden çıkarılmış olmasıdır.

Türkçeye çevirisil yapılacak cümle parçala-
ra ayrılır. «Parçalar»ın cümlecik, kelime gru-

bu veya ibare olması zorunlu değildir. Bu işlemden sonra yapılacak işler kısaca aşağıdaki gibi sıralanabilir :

- (i) *Yabancı dildeki metin içinde yer alan* parçaları sıralarını bozmadan ve hiçbir sözcüğü dışarıda bırakmadan tercüme ederiz. Bu parçalar alt alta yazılır.
- (ii) Türkçe olarak yazılan bu parçaların içinde (Kl) olup olmadığı araştırılır. (Kl) ile birlikte görülen fiil rötüşa tâbi tutulur. Böylelikle (Kl geldi) «gelen», (Kl nereye gitti) «nereye gittiğini» olarak düzeltilir. Bu Yöntemimizde uygulanan yegâne rötüştür.
- (iii) Parçalar **aşağıdan yukarıya doğru** çift işaretlemeye tâbi tutulur. «Çift İşaretleme» yi şöylece tanımlamak mümkündür :
(a) Yeni bir fikrin başladığını gösteren **Alfabetik İşaret**, ve —
(b) Bir fikrin devamlılığını işaretleyen ve rakam olarak yazılan **nümerik İşaret**.
- (iv) Çift İşaretleme yapılan parçaların alfabetik işaretleri **yukarıdan aşağıya doğru** aralarına çizgi çekilerek yazılır böylelikle çevirinin **en küçük ortak katta** bulunur. Buna redaksiyon da denir.
- (v) Redaksiyonu gözönünde bulundurarak, çevirdiğimiz parçalar içinde «tam-zamanlı» fiil'in hangi alfabetik işarete bulunduğunu saptarız. Tam zamanlı fiil, çekimi yapılmış bir fiil olup mastar veya fiil-isim dahi buna dahil edilmez. Başka bir deyişle tam-zamanlı fiil, **gelir, geldi, gelecek** gibi olmalı. Tam zamanlı fiil'in işareti ☐ dir.
Tam-zamanlı fiil'i saptadıktan sonra, **en küçük ortak katta** bulunan alfabetik işaretleri sayar ve en son rakamı, içinde tam-zamanlı fiil bulunana veririz.
- (vi) Tam-zamanlı fiilli kullanarak (kim ?) veya (Ne ?) diye sorarız. Cevap veren alfabetik işarete, (1) rakamını veririz. Bu özne olup işareti ☐ dir.
- (vii) Geriye kalan alfabetik işaretleri **aşağıdan yukarıya doğru** 2, 3 diye işaretleriz. Bu mekanik işlem olup işareti $\uparrow$ dur.

(viii) Şimdi en küçük ortak katta nümerik işaret almış alfabetik işaretleri, yeni düzene göre formüle edip cümlemizin yabancı dilden Türkçe'ye sentezi ve döreyisiyle çevirisini tamamlarız.

GÖZLEM VE BULGULAR

Yöntemimizi uygulamadan önce şimdiye dek elde edilen belirli bazı önemli gözlem ve bulguları çok kısa olarak belirtmekte fayda vardır.

1 — Yabancı dildeki metinde (When, If, Although) gibi sözcükler bulunduğu takdirde; ilk parçalama, ilk tam-zamanlı fiilli de kapsamındadır.

2 — Yabancı dildeki cümle içinde (TO BE) nin bağımsız bir fiil olarak kullanıldığı durumlarda, bu ayrı kesilir ve ayrı işaretlenir.

3 — Fikir devamlılığı aranırken devrik cümle kabul edilemez. Devrik cümle ile karşılaşıldığında, yeni alfabetik işaret verilmesi zorunludur.

4 — Çevirdiğimiz cümle içinde iki veya daha fazla tam-zamanlı fiil saptanırsa, genellikle bağların işaret ettiği alfabetik işaretler arasında bir «hudut» çizilir. Bunu ——— olarak belirtiriz. Bu işlemden sonra aynı işlem her hudut içindeki parçalara ayrı ayrı uygulanır. Ancak üniteler önceliklerini kaybetmeyip cümle buna göre formüle edilir.

UYGULAMA

Yöntem uygulamasında daha önce Materyal ve Örnekleme kısmında verilen ve parçaladığımız cümleleri ele alalım :

(i) İngilizce'den

b₁ — Ön sonuçlar

a₁ — İşaret etti / gösterdi ☐

a₂ — Şimdiye kadar hayvan başına günlük gıda tüketiminin normal olduğuna / olduğunu

a₁ — Bütün gruplarda

b ①

a ②

$$S = b + a$$

Ön sonuçlar, bütün gruplarda şimdiye kadar hayvan başına günlük gıda tüketiminin normal olduğunu gösterdi.

(ii) Fransızca'dan

b₁ — Bankgok Barışçı Amaçlar İçin Atom Enerjisi Dairesinin (Komisyo-

nunun) sağladığı olanaklar

a₄ — Kullanıldı ☐

a₅ — Soğanın işlenmesi için

a₆ — İlk ticarî besin ışınlandırılması ça-
basında

a₇ — Tayland'da

b 1

a 2

$$S = b + a$$

Bankgong Barışçı Amaçlar İçin Atom Ener-
jisi Dairesinin sağladığı olanaklar, Tayland'da
ilk ticarî besin ışınlandırılması çabasında so-
ğanın işlenmesi için kullanıldı.

(iii - iv - v) Almanca - İtalyanca ve

İspanyolca'dan :

b₁ — (Doktor ki hastayı muayene etti)
Hastayı muayene eden doktor

a₈ — Söyledi ☐

a₉ — İyi olduğunu

b 1

a 2

$$S = b + a$$

Hastayı muayene eden doktor iyi olduğu-
nu söyledi.

(Kİ) Rötüşunu daha açık bir şekilde belir-
leyen, İngilizce bir cümle üzerinde duralım.

(i) No matter where in the world, a man
who wants to write must read a lot
of books that really have a great
value.

(ii) Parçalara ayrılmış şekli :

No matter where in the world // a
man // who wants // to write //
must read // a lot of books // that
really have a great value.

(iii) Türkçe parçalar ve işaretleme :

c₁ — Dünyanın neresinde olursa ol-
sun ☐

b₃ — bir Adam / İnsan

b₂ — ki ister (istiyen)

b₁ — yazmak

a₃ — okumalıdır ☐

a₂ — bir çok kitap

a₁ — ki gerçekten büyük kıymeti var
(gerçekten büyük kıymeti olan)

c 2 ↑

b 1

a 3

$$S = b + c + a$$

Yazmak isteyen bir insan, dünyanın nere-
sinde olursa olsun, gerçekten büyük kıymeti
olan birçok kitap okumalıdır.

Bu sonucu eleştirmek olanağı vardır. Şöy-
le ki (C)'de (olsun) tam-zamanlı bir fiil olarak
tanımlanabilir. Bunu böyle kabul ettiğimiz tak-
dirde iki tam-zamanlı fiili ihtiva eden (c) ile
(b) arasında bir hudut çizilmesini ve metodun
bundan sonra uygulanmasını gerektirir.

Şöyle ki :

c 1

b 1

a 2

Bu durumda cümlemizi aşağıdaki gibi for-
müle ederiz :

$$S = (a) + (b + a)$$

Dünyanın neresinde olursa olsun, yazmak
istiyen bir insan gerçekten büyük kıymeti olan
birçok kitap okumalıdır.

Sonuç yine doğrudur.

SONUÇ

Sonuç olarak bu Karma Yöntemimizi, Hint-
Avrupa dilleriyle Türkçe arasındaki ilişki ve
bağlantıyı aşağıdaki gibi özetlemek imkân da-
hilindedir.

$$\square + \frac{\text{Kim}}{\text{Ne}} ? = \textcircled{1}$$

Başka bir deyişle,

$$\text{Sonsuz} + \frac{\text{Kim}}{\text{Ne}} = \text{Başlangıç}$$

KAYNAKLAR

- TÖREL, Sedat — Çeviri Sanatı, Ankara, 1964.
— Çeviri Tekniği, Ankara, 1969.
— Çeviri El Kitabı, Ankara 1973.

1-2) Food Irradiation Information, International
Project in the Field of Food Irradiation, Al-
manya, Haziran, 1974.

(3) Yabancı dilden Türkçe'ye çeviri yaparken tam
mekanik bir yöntem geliştirilmiştir. Bu yöntem'e
göre, herhangi bir cümleyi parçalara bölerken
iki spesifik kriterimiz vardır : Cümle (i) her ilgi
zamidinden hemen önce ve (ii) her fiilden he-
men sonra kesilir. (Bk. ÇEVİRİ TEKNİĞİ, An-
kara, 1969).